

Introductie

Ieder jaar beoordelen zowel het publiek als een onafhankelijke vakjury de genomineerde gebouwen voor de Grote Groninger Gebouwenenquête. Dit jaar bestond de vakjury uit architect-directeur Aldo Vos van Broekbakema, directeur Peter Kuenzli van Gideon Consult en prof. dr. Cor Wagenaar, verbonden aan de TU Delft en hoogleraar architectuur- en stedenbouwgeschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Op de ochtend van 1 juni reisden de juryleden af naar Groningen. De vraag die ze voor zichzelf wilden beantwoorden: hoe gaat deze stad om met de groei en de enorme druk op de ruimte die daarmee samenhangt? Met ruim 200.000 inwoners is Groningen de schaal van provinciepareltje ontstegen – wat betekent dat voor de infrastructuur, voorzieningen en vooral voor het stadscentrum? En is de stad al bezig met de hoognodige inhaalslag in de woningproductie? Hoe en door wie wordt dat opgepakt?

Als kapstok voor een goed afgewogen oordeel stelde de jury een aantal beoordelingscriteria voor de genomineerde projecten op. Wat draagt het plan bij aan een meer gevarieerde woon-, werk- en verblijfsruimte voor de stedelijke bevolking? Levert het project door een goed programma en dito stedenbouwkundige inpassing een positieve bijdrage aan de omgeving? Verwachten we dat dit plan door de functionaliteit, esthetische kwaliteit en duurzaamheid behoort tot de toekomstige monumenten van Groningen?

De oogst van 2018: een bespiegeling

Vandaag ontstaat de stad van morgen. Kansen die nu onbenut blijven, beroven de burgers van morgen van de stedelijke kwaliteit waar ze recht op hebben. Economische vitaliteit verdamppt, de financiële basis voor een gezonde toekomst verarmt. Het kapitaal van Groningen bestaat uit de plekken in de stad, en uit het slapend kapitaal van buitengesloten investeerders. De ene plek is de andere niet – hoe dichter op de binnenstad, des te belangrijker het is om het publiek gebruik te stimuleren. Wie de bouw van de stad overlaat aan de gevestigde belangen van beleggers-kongsi's moet toezien hoe het makkelijk verdiende geld van semi-monopolisten ten koste gaat van de stad van morgen.

Wie heeft de regie? Wie bestemt wat op welke plek gebeurt? Wie vergaart *best practices* uit binnen- en buitenland? Wie kan de voorwaarden scheppen die nieuwe investeerders trekt? Dat alles kan alleen de stad. Geen enkele politieke denktrant houdt vol dat de rol van de stad is uitgespeeld – ook het neoliberalisme niet. Trekt de stad zich terug, dan staat ze toe dat gevestigde partijen de stad van morgen voor altijd om zeep helpen.

Groningen bedient vandaag de markt met hapklare beleggersbrokken – veel te kleinschalige, conventionele woningbouw langs de Oosterhamrikkade en het Van Starckenborghkanaal (met een stukje parkeerkade dat de draak steekt met de belevingsmogelijkheden die de lange lijnen hier mogelijk maken); elders massawoningbouw met mini-appartementen aan lange gangen die aan ziekenhuizen uit de jaren vijftig doen denken; in het Ebbingekwartier een monotone steenwoestijn met nauwelijks publiek vertier; bedrijventerreinen op pieren in onderbenutte havens die om luxe stadswoningen in hoge dichtheid vragen en waar alles bij het oude blijft...

Het roer moet om – dat is de stad aan zichzelf en haar traditie, maar meer nog aan de stedelingen van morgen, verschuldigd.

Veel genomineerden laten zien dat ze de architectuur van de (voor)gevel absoluut beheersen. Veel gevels zijn zorgvuldig vormgegeven en gebouwd: de Groninger baksteen traditie waardig. Een pluim voor architect en zeker ook de aannemer. Maar helaas laten de projecten zien dat Groningen ook veel kansen laat liggen. Het contrast tussen de voor- en de achterzijde is bij vrijwel alle projecten groot: te groot. Achter mooie gevels prijken veelal zeer voorspelbare plattegronden die weinig variatie toevoegen aan de al bestaande voorraad. Daarnaast lopen de projecten stedenbouwkundig, typologisch en wat betreft openbare ruimte veel mis. Als jury kunnen we daarom niet anders dan streng zijn. Misschien niet per se richting de ontwerpers als wel richting de opdrachtgevers en de gemeente.

Gezien de ruimtelijke en programmatische ambities van deze stad *moet* en *kan* het veel beter. Juist omdat Groningen voor een grote ruimtelijke opgave staat, heeft de stad een architectuurtraditie hoog te houden!

Zeker in de woningbouw zien we veel gemiste kansen. Het aanbod is eenzijdig: *middle of the road* en vooral aanbod-gedreven. Nergens wordt echt durf getoond. Het zijn

invuloefeningen. En dat in de huidige markt! Zelfs de markt voor studentenwoningen, die zich sinds enkele jaren op nieuwe typen richt, kent inmiddels een eenzijdig karakter. De studentenprojecten doen weinig met de plek en ontstijgen nog niet het niveau van een grote hoeveelheid geschakelde, identieke kamers.

We zien eigenlijk overal moeizame parkeeroplossingen. Ze zitten de openbare ruimte en de woningtypologie ernstig in de weg. Het 'gedoe' met de auto zorgt voor geprop, krapte en binnenkanten die de kwaliteit van de buitenkant doen vergeten. En dat terwijl er zoveel kansen liggen. Groningen zet vol in op de ontwikkeling van oude industriezones. De ligging is uitstekend – vaak aan het water. De bestaande bouwblokken zijn meestal diep. De kwaliteit ligt er. De stad hoeft 'm alleen maar te omarmen en de kansen in te koppelen. Maar dat gebeurt tot op heden helaas nog amper.

De algehele oogst op het gebied van woningbouw acht de jury daarom dit jaar niet prijzenswaardig. Natuurlijk zitten er ook best aardige projecten tussen. De voorgevels zijn over het algemeen hoogwaardig ontworpen en uitgevoerd, maar daarmee kom je er als stad niet. Na het zien van de genomineerde woningbouwprojecten kunnen we daarom niet anders dan een oproep richting de gemeente doen: neem de regie, stuur op programma en openbare ruimte, stel hoogwaardige eisen. Zo kun je woningbouw mogelijk maken die er niet is. De kleine appartementen en eengezins-rijwoningen bouwen zich praktisch vanzelf, maar zijn niet hoogwaardig en niet bestendig genoeg. Durf voor kwaliteit te gaan en vooral: bouw alles wat ertussenin zit, zodat er straks echt wat te kiezen valt op de Groninger woningmarkt en de stad overtuigend verschillende doelgroepen met verschillende portemonnees kan bedienen. Zoek samenwerking met opdrachtgevers en ontwikkel nieuwe typologieën voor doelgroepen die niet aan bod komen, zoals het de Groninger traditie betaamt.

Kom op, Groningen: toon visie en durf! Ga voorbij de invuloefeningen. Waar blijft de doorwerking van die mooie conceptuele studies en modellen die de stad de afgelopen decennia nota bene zelf initieerde? Kijk bijvoorbeeld naar manifestaties als *Intense Laagbouw* en recent *Wonen in Stadshart*. Op papier gebeurt het wel, we weten het. Nu moet het ook daadwerkelijk uitgevoerd worden.

Dus: gemeente, opdrachtgevers, architecten: inspireer elkaar – of dwing het anders af. En voor de stadsbouwmeester: schud de boel op! Groningen heeft een enorme

stedenbouwkundige traditie: koester deze, houd hem in leven en zet hem voort!
Experimenteer met verschillende vormen van opdrachtgeverschap. Neem het type opdrachtgeverschap en de doelgroep in het stedenbouwkundig plan op, toon lef met nieuwe typologieën, woningdichtheden en woonvormen op plekken waar dit kan.

Wij hopen dat de gemeente met de nieuwe omgevingsvisie weer een echt ruimtelijk vergezicht biedt voor de ontwikkeling op lange termijn, om zo de kansen die er liggen overtuigend te grijpen.

De genomineerden

Het **Prins Claus Conservatorium** voegt aan de wijk een jazzclub en kamermuziekzaal toe, in een gebouw met allure. Maar zo eenduidig en krachtig de uitstraling aan de buitenkant van het gebouw is, zo moeizaam en ietwat onoverzichtelijk is de opbouw van de ruimte aan de binnenkant. De nieuwe ruimtes zijn mooi, de voorzieningen voor het conservatorium goed, maar de ontwerper lijkt onvoldoende grip te hebben gehad op de complexe opgave in relatie tot het bestaande gebouw. Dit behoorde helaas niet tot de opdracht. Het geheel overtreft daardoor niet de opeenstapeling van ruimtes, al is er met het ontwerp wel een poging toe gedaan.

De rijwoningen in het **Europapark** blinken uit in verfijnde detaillering – maar waarom staan de twee rijen zo dicht bij elkaar, slechts gescheiden door ondiepe tuinen en een straatje dat de garages van het ene rijtje ontsluit? En moet de stad niet eerst met werkbare alternatieven komen, alvorens een met harde hand gehandhaafd parkeerverbod op te leggen? De jury waardeert het proces waarin particuliere opdrachtgevers hun wensen konden realiseren. Ook is de eigenwijsheid van de architecten om van het project een geheel te maken te prijzen. Veel waardering heeft de jury verder voor de zorgvuldig gedetailleerde en gemaakte gevels en de mooie woonverdieping in de bredere woningen. Wanneer ze nog een halve meter breder zouden zijn, waren de garages ook nog bruikbaar geweest.

Meerhoven is het woningbouwproject dat de grootste uitzondering op de genomineerden vormt: het inspireert en is stedenbouwkundig overtuigend. Huur- en koopwoningen zitten in Meerhoven door elkaar heen, zonder dat dit verschil afleesbaar is. De parkeeroplossing met compacte parkeerpockets op de kop van het plan - niet voor de deur, zoals in veel van genomineerde projecten - maakt dat er ruimte is voor ontmoeting en spelen aan de

voorkant van de woning. De openbare ruimte draagt echt bij aan de kwaliteit van de woningen. Wel valt hier op dat ook bij een locatie ver van de stad de tuinen erg compact en beperkt zijn.

Wat **Stadswerf** interessant maakt is dat het project overtuigend toont dat het standaardtype - waar veel ontwikkelaars voor gaan - helemaal niet de voorkeur krijgt van de doelgroep. Slechts drie keer werd voor dit type gekozen. Alle andere bewoners zochten de ruimte en gingen voor de bijzondere typen. Het woonprogramma van dit project aan het Van Starckenborghkanaal is goed aangepast op de mogelijkheden van de locatie, al drukt het parkeren deze hier nu nog enigszins weg. Ook contrasteert de kwaliteit van de voorgevel wel erg met de uitstraling en afwerking van de binnenkant van het blok.

De jongerenhuisvesting aan de **Oosterhamrikkade** is wat maat en schaal betreft een gepaste ontwikkeling. Ook de uitstraling is goed, in dit geval zelfs alzijdig. Toch valt op dat het gebouw weinig met de plek doet. Er is geen relatie met het water en ook met de diepte van het blok aan de achterzijde wordt vooralsnog niets gedaan. Studentenwoningen worden hier vooral als een goede belegging benaderd.

Ook het woningbouwproject **OHK**, aan de overkant van de Oosterhamrikkade, mist een overtuigende relatie met de omgeving. De voorgevels zijn wederom kloek, in een typisch Groninger rode steen. De relatie met de straat is hier beter, maar met de prachtige maat van het blok wordt niets gedaan. Juist deze locatie is in meerdere manifestaties onderzocht op verschillende typologieën, waaruit de ongekende mogelijkheden van deze locatie al bleken. Het is ontzettend jammer om te zien dat hier nu een rij doodgewone gezinswoningen is gebouwd, terwijl er met de prachtige maat en de mogelijkheden voor nieuwe woonmilieus niets is gedaan. Beide projecten aan de Oosterhamrikkade laten zien dat er op stedenbouwkundig niveau een slag is gemist.

Het Kopland heeft een bijzonder sociaal en urgent programma. Vanuit de jury is er waardering voor de opdrachtgevers Het Kopland en Nijestee, die dit project mogelijk hebben gemaakt. Het gebouw staat mooi op z'n plek en integreert naast het eigen programma ook een buurtfunctie. Wel schrok de jury van de kwaliteit van de patio's van het beveiligde en naar binnen gekeerde deel; juist voor zo'n precaire doelgroep steekt het betegelde binnenplein schril af tegen het groene karakter van de wijk. Er hadden wat meer inspanningen gedaan mogen worden om de bewoners een wat vrolijker en aangener

interieur te geven – elders in de zorg-gerelateerde architectuur is dat de standaard aan het worden. Hopelijk krijgt dit nog de aandacht die het verdient.

Als het om de relatie met de stedelijke context gaat vormt **Upsilon** op het gebied van woningbouwprojecten misschien wel de enige uitzondering. Hoewel de jury ook hier de houdbaarheid van het eenzijdige betwijfelt, is het project duidelijk onderdeel van een grotere stedenbouwkundige visie waarvan mag worden gehoopt dat deze overtuigend wordt voortgezet. Wel wil de jury kwijt dat de eerste fase van deze ontwikkeling - blok A van de Trefkoel-locatie, dat al in 2014 werd opgeleverd - een duidelijker hoger kwaliteitsniveau heeft. Niet per se qua architectonische uitstraling als wel in ruimtelijke opbouw – en vooral de structuur en inrichting van het binnenterrein.

Bij de woningen in de **Nieuw-Indische buurt** - opnieuw met een zorgvuldig gecomponeerde gevel - is geprobeerd op idealistische wijze de parkeeroplossing met groen in de voortuinen van de sociale huurwoningen te combineren. Hoe bewonderenswaardig deze reservering voor groen ook is, de combinatie lijkt te krap bemeten en de auto domineert vooralsnog het beeld. Ook hier geldt dat de stedenbouwkundige setting en de relatie met de openbare ruimte van de straat schril afsteekt tegen de kwaliteit van de gevel.

Evenals Meerhoven viel het appartementencomplex aan de **Friesestraatweg** bijna in de prijzen. Het is een mooi voorbeeld van verdichting in een bestaand lint. Het gebouw is zorgvuldig gedetailleerd en uitgevoerd. Terecht is ingezet op kleine appartementen met een goede plattegrond met toekomstwaarde. Het was nog fraaier geweest wanneer ieder appartement een balkon had gekregen. De ontsluiting is uitstekend opgelost, met een goede lichtinval in het portiek en een lift voor de bewoners. Het project is dankzij de inzet van de architect en een betrokken buurt aanzienlijk meer geworden dan een uitdrukingsloos beleggersobject. Typologisch is er winst behaald. Ook voegt de gevel aan de Friesestraatweg een bijzonder nieuw element toe. Het project schiet helaas te kort als het gaat om de inrichting van het achterterrein.

Jakobijn aan het Boterdiep staat mooi op zijn plek. Heel fraai zijn de slanke en zeer ruime balkons. Wie wil er hier nou niet wonen? De galerijoplossing aan de binnenkant van het blok had echter meer aandacht en wellicht zelfs een heel andere keuze verdiend.

Hoewel de openbare ruimte er in veel projecten niet goed vanaf komt, vindt de jury het terecht dat de **herinrichting van de A-straat** is genomineerd. Er is waardering voor de verbreding van disciplines: ook al hebben we het over de Groninger Gebouwenenquête – stedenbouw, landschapsontwerp en de inrichting van de openbare ruimte horen natuurlijk bij een architectuurprijs. Ook is de jury verheugd dat Groningen met de nieuwe leidraad voor de openbare ruimte een hoogwaardige, twintig jaar oude traditie voortzet. En: eerlijk gezegd was juist dit de reden om het project geen prijs te geven. Het moet immers vanzelfsprekend zijn dat de gemeente deze basiskwaliteit neerlegt: die vormt het begin van elke stedelijke ontwikkeling.

De winnaars

Derde prijs

De derde prijs gaat dit jaar naar een project dat naadloos aansluit bij het thema van de DAG van dit jaar: Liefde voor de stad. Liefde voor de stad is ook liefde voor het bestaande en de al aanwezige bouwperiodes en architectuurstijlen in de stad. Het project is een van de weinige overgebleven naoorlogse parels, op een geweldige plek in de stad. De gevel is in oude luister hersteld en tegelijkertijd duurzamer gemaakt. Materiaalgebruik en detaillering hadden nog zorgvuldiger gekund, maar de waardering voor het karakter en de kenmerken van de naoorlogse architectuur spreekt uit de verbouw. Het gebouw straalt weer, kan er weer tegenaan voor de toekomst en is veel toegankelijker gemaakt richting de Grote Markt. De prijs gaat naar de **Verbouwing van de ABN AMRO** door **Martini-architecten** in opdracht van **ABN AMRO bank NV** en uitgevoerd door **Jorritsma Bouw**.

Tweede prijs

Ook de tweede prijs gaat naar een verbouwing. De architect wist van een eenvoudig naoorlogs schoolgebouw een fris en prettig nieuw onderwijsgebouw te maken. De leslokalen zijn gegroepeerd rondom een licht en ruimtelijk goed vormgegeven binnenplein dat echt waarde toevoegt voor leerkrachten, kinderen en ouders. Het project is heel goed ontworpen en uitgevoerd binnen de beperkte mogelijkheden. Daarmee doet het recht aan de maatschappelijke functie en is het een echte aanwinst voor de stad. Het project laat helder de meerwaarde van het ontwerp zien: met een simpele hoofdingreep is de opgave zorgvuldig opgelost en ruimtelijk vormgegeven. De prijs gaat naar de **Uitbreiding van de**

Simon van Hasseltschool door **BDG Architecten** in opdracht van **O2G2** en uitgevoerd door **Hesco Bouw**.

Eerste prijs

Het beste nieuwe gebouw van 2018 voegt een geheel nieuwe ruimtebeleving aan de stad toe. Op een prominente plek in de stad, aan de Vismarkt, is een chic café over twee etages verrezen, bovenop snackpunten van de FEBO en Saigon. Het programma, een stapeling van aan elkaar verwante functies die de mogelijkheden van de plek optimaal benut, gaat uit van een eenvoudig model, maar is juist ruimtelijk inventief en in relatie tot de stedelijke context vormgegeven. Een oplossing die je eerder in hyper-dichtbebouwde metropolen zou verwachten.

Door de omvang van de puien en de mogelijkheid deze tot een borstwering te verlagen, wordt een enorme verblijfskwaliteit gerealiseerd. De verdiepingen transformeren zo tot inpandige terrassen, die optimaal gebruik maken van het uitzicht op en de relatie met de stad. Een nieuw type voor Groningen, dat bovendien binnenkort met een 'klassiek' terras bovenop het pand wordt verrijkt. Het gebouw is zorgvuldig ontworpen – naar wij hopen wordt ook het terras op hetzelfde niveau afgewerkt. De architect en de interieurarchitect beheersen hun vak en zowel binnen als buiten wordt een sfeer oproepen die je laat genieten van het stedelijk leven. De eerste prijs gaat daarom naar **Cappuvino**, ontworpen door **De Zwarte Hond** in opdracht van **D-Groep Vastgoed** en uitgevoerd door **Bouwbedrijf Bart Kooi**.